

The Contemporary Novel and the Issue of Human Rights: A Comparative Study Based on International Documents

Esmail Alipoor^{1*} , Zahra Ameri²

1. Assistant Professor Department of Persian language and Literature, Faculty of Humanities, University of Bojnord, Bojnord, Iran
2. Assistant Professor Department of Law, Faculty of Humanities, University of Bojnord, Bojnord, Iran

Received date:06.11.2025

Accepted date:17.12.2025

Abstract

Literature is a suitable platform for reflecting human rights themes hence it directly or indirectly promotes human rights values and ethics. Among literary genres the novel genre is more effective and popular for reflecting human rights themes due to its special narrative capacity and its ability to simulate real human life. In this study which uses a descriptive-analytical approach to examine why and how human rights themes are represented in contemporary novels the authors have tried to look at contemporary novels from the perspective of human rights principles and show how the authors of *Half of a Yellow Sun*, *My Brilliant Friend*, *The Underground Railroad* and *The Ministry of Utmost Happiness* use narrative techniques to represent and criticize issues with human rights themes. This article also uses the theories of Gayatri Spivak, Edward Said, and Martha Nussbaum in analyzing the themes and actions of the novel. In the selected novels key themes related to human rights have been identified and aligned with international human rights laws and documents. As a result, literature can play a constructive role in raising awareness among audiences about human rights issues and turn the reading experience into a motivation for social action and the demand for human rights at the international level.

Keywords: Comparative Literature, contemporary novel, human rights, international documents.

---

* Corresponding Author's E-mail: esmaeil.alipoor@ub.ac.ir

1. Introduction

Literature is a powerful medium for reflecting social issues. Among these social concerns human rights themes are central to many contemporary novels. Freedom, equality, justice and human dignity- the fundamental principles of human rights- are recurring elements in the discourse of human rights within the novel genre. Through the mimesis of reality novelists unveil the struggles of marginalized groups, critique oppressive systems and present visions of a more just world for human flourishing within their narratives. This article seeks to examine the why and how of the reflection of human rights themes in contemporary novels focusing on specific case studies that highlight gender inequality, racial discrimination, the refugee crisis and political oppression.

This research is an interdisciplinary study at the intersection of law and literature. It examines the contemporary novel from the perspective of human rights foundations, demonstrating how authors employ narrative techniques to reflect upon and critique social issues. It also offers a methodological framework for researching and analyzing human rights motifs in the contemporary novel. The primary textual corpus of this study consists of the following novels: *Half of a Yellow Sun* (2006) by Chimamanda Ngozi Adichie, *My Brilliant Friend* (2011) by Elena Ferrante, *The Underground Railroad* (2016) by Colson Whitehead and *The Ministry of Utmost Happiness* (2017) by Arundhati Roy. Although these form the core corpus other novels are also referenced to provide further examples. After selecting the primary novels, the key step involved identifying their central human rights themes and linking them to human rights law that is by employing human rights theory to provide an interpretation of how these themes are reflected within their specific historical and social contexts.

2. Materials and Methods

This study is grounded in a tripartite theoretical framework drawn from postcolonial studies and capability approach philosophy.

First, **Gayatri Chakravorty Spivak's** seminal question, "Can the Subaltern Speak?" (1988), provides a critical lens to analyze the representation- or, more often, the misrepresentation and silencing- of marginalized communities within

dominant discourses. Her argument that the subaltern is structurally muted by the very power systems that define their existence is central to examining whose voices are heard in the narratives of conflict and displacement.

Second, **Edward Said's** concept of **Orientalism** (1978) offers a tool for deconstructing the Western gaze and its enduring colonial legacy. His critique of how the "Orient" was constructed as Europe's inferior "Other" is essential for understanding the power dynamics inherent in representing non-Western cultures and histories in a postcolonial context.

Finally, **Martha Nussbaum's capabilities approach** from *Women and Human Development* (2000) shifts the focus from formal rights to substantive freedoms. By defining human rights as the opportunities for people to lead truly human lives- with dignity, autonomy and participation- her framework allows us to evaluate literary narratives based on the fulfillment or deprivation of these fundamental capabilities for the characters.

3. Research Findings

Colson Whitehead's *The Underground Railroad* (2016) depicts the clandestine routes and safe houses used by escaping slaves. By portraying the Underground Railroad as a tangible network of escape Whitehead emphasizes the urgency and peril of the journey toward liberation. Through the harrowing account of Cora's escape from bondage the novel critiques the persistence of racial discrimination and the United States' failure to dismantle systemic racial violence. It serves as a powerful allegory for the ongoing, unfinished struggle for racial justice.

Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of a Yellow Sun* (2006) explores the intersection of gender and war through the experiences of female characters during the Nigerian Civil War. Beyond reflecting the general brutalities of the conflict the novel highlights the disproportionate impact of violence and displacement on women's lives. By portraying strong and resilient female protagonists Adichie advocates for women's empowerment and challenges traditional gender roles. Her work underscores the critical importance of recognizing women's participation and agency in the struggle for human rights.

Elena Ferrante's *My Brilliant Friend* (2011) portrays the socio-political

tensions of post-war Italy particularly the struggles faced by working-class women in a patriarchal society. Ferrante's narrative interrogates class disparity, gender and politics revealing how economic inequality and political corruption perpetuate cycles of violence and exploitation. The novel vividly captures these struggles through the lived experiences of Lila and Lena two girls growing up in an impoverished Neapolitan neighborhood.

Arundhati Roy's *The Ministry of Utmost Happiness* (2017) examines the complex political landscape of India where marginalized groups- such as transgender people and Kashmiri separatists- face severe persecution. Rejecting the romanticized and mysterious image of India often constructed by classical Orientalism, Roy instead presents a nation marked by the stark contrasts of a violent modernity: extreme poverty alongside immense wealth and religious fundamentalism clashing with state secularism. She portrays India not as a land of Buddhist mysticism but as a society deeply wounded by its colonial history and internal inequalities.

4. Discussion of Results and Conclusions

Literature serves as a potent medium for reflecting human rights themes. Among literary genres the novel possesses a unique capacity to illuminate social issues and fundamental human rights within the postcolonial landscape. The findings of this study reveal that the legacy of international imperialism has engendered a complex and systematic network of power structures that persist long after the formal end of colonialism. This analysis demonstrates that even in the postcolonial era modern racism continues to function as a central signifier within the discourse and system of global capitalist domination. As evidenced in Whitehead's *The Underground Railroad*, the historical commodification of Black bodies finds its contemporary echoes in systemic discrimination and state-sanctioned violence suggesting that the abolition of slavery was not the abolition of the racial hierarchies that underpinned it.

Furthermore, the investigation underscores the persistent and entrenched nature of gender discrimination in patriarchal societies as a profound cultural challenge. This is particularly acute for working-class women who are often compelled to

unconsciously reproduce traditional gender roles across subsequent generations a dynamic meticulously portrayed in Ferrante's *My Brilliant Friend*. The research also highlights the intensified political repression and suppression of free speech within totalitarian structures and developing nations. It is crucial to note that such repression is not absent from and can even be perpetuated by certain systems that nominally identify as democratic republics a theme powerfully explored in Roy's *The Ministry of Utmost Happiness* through the plight of Kashmiri separatists and other dissenting voices.

The examination and analysis of the selected novels confirm that when viewed through the lens of international human rights norms they do more than merely illustrate or help institutionalize these themes. They actively reflect the grim realities of human rights violations and crucially encourage readers to engage with and challenge these inequalities. The authors' strategic use of narrative techniques- such as powerful symbolism (e.g., Whitehead's literalized railroad), complex characterization (e.g., Adichie's and Ferrante's resilient heroines) dialogism (presenting competing ideological voices) and vivid imagery-fosters a deep sense of empathy and identification in the audience. This narrative strategy enables writers to provoke readily empathy and bolster critical reflection on the structures that enable injustice.

By reflecting upon and critiquing the manipulation of power structures that lead to the violation of fundamental rights literature ignites in readers a sense of advocacy and a yearning for freedom. This study concludes that the contemporary novel plays a constructive and indispensable role in raising audience awareness of human rights issues. It transforms the act of reading from a passive reception into a potential catalyst for social action and the international demand for human rights. Ultimately, these novels do not simply document history they intervene in the present, using the power of narrative to inspire the pursuit of legal equality and freedom and to imagine the possibility of a more just world.

رمان معاصر و مسئله حقوق بشر؛ پژوهشی تطبیقی بر اساس اسناد بین‌المللی

اسماعیل علی‌پور^{۱*}، زهرا عامری^۲

۱. استادیار گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران

۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۵

چکیده

گونه ادبی رمان به دلیل ظرفیت ویژه روایی، مخاطب‌پذیری و قابلیت‌هایی که در محاکات زندگی واقعی انسان دارد، می‌تواند بستر مناسبی برای بازتاب مضامین حقوق بشر باشد. نویسندگان در این پژوهش که به روشی توصیفی-تحلیلی به چرایی و چگونگی بازتاب مضامین حقوق بشر در رمان‌های معاصر پرداخته شده، کوشیده‌اند از چشم‌انداز مبانی حقوق بشر به رمان معاصر بنگرند و چگونگی کاربرد تکنیک‌های روایی را در رمان‌های نیمه‌ی از یک خورشید زرد، دوست نابغه من، راه‌آهن زیرزمینی و وزارت نهایت خوشبختی برای بازتاب و نقد موضوعاتی با درونمایه حقوق بشر نشان دهند. این مقاله از نظریه‌های اسپيوک، سعید و نوسبام در تحلیل مضامین و کنش‌های رمان بهره می‌گیرد. در رمان‌های منتخب، مضمون‌های کلیدی مرتبط با حقوق بشر شناسایی و با قوانین و اسناد بین‌المللی حقوق بشر مطابقت داده شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که این رمان‌ها با نظر داشت به موازین حقوق بشری مندرج در اسناد بین‌المللی، نه تنها به تبیین و نهادینه‌سازی این مضامین کمک می‌کنند؛ بلکه واقعیت‌های نقض حقوق بشر را منعکس می‌کنند و خوانندگان را تشویق می‌کنند تا با این نابرابری‌ها مواجه شوند و آن‌ها را به چالش بکشند. رمان‌های پسااستعماری با بازتاب و نقد دست‌کاری ساختارهای قدرت در نقض حقوق اولیه بشر، حس مطالبه‌گری و آزادی‌خواهی خوانندگان را برمی‌انگیزد و می‌تواند نقش سازنده‌ای در آگاهی‌بخشی از مضامین حقوق بشر داشته باشد.

واژگان کلیدی: ادبیات تطبیقی، رمان معاصر، حقوق بشر، اسناد بین‌المللی.

۱. مقدمه

ادبیات، رسانه‌ای قدرتمند در بازتاب مسائل اجتماعی است. یکی از این اجتماعیات، مضامین حقوق بشر است که پی‌رنگ برخی از رمان‌های معاصر است. آزادی، برابری، عدالت و کرامت انسانی - که از اصول بنیادین حقوق بشر است - از عناصر پرتکرار گفتمان حقوق بشر در ژانر رمان است. نویسندگان رمان با محاکات امر واقع، مبارزات گروه‌های به حاشیه رانده شده را آشکار، سیستم‌های ظالمانه را نقد و دیدگاه‌هایی از جهانی عادلانه‌تر برای به‌زیستی در روایت‌های خود مطرح می‌کنند. این مقاله می‌کوشد چرایی و چگونگی بازتاب مضامین حقوق بشر را در رمان‌های معاصر بررسی کند و نمونه‌های خاصی را در کانون تحقیق قرار می‌دهد که نابرابری جنسیتی، تبعیض نژادی، بحران پناهندگی و سرکوب سیاسی را برجسته می‌کند. همچنین گنجایش و شایستگی ادبیات را به‌عنوان رسانه‌ای برای پشتیبانی از حقوق بشر و افزایش احساس همدلی بین خوانندگان نشان می‌دهد. این رویکرد، با ترکیب خوانش دقیق، تحلیل موضوعی و زمینه‌سازی، درک جامعی از چگونگی تعامل داستان‌های معاصر با حقوق بشر ارائه می‌کند.

این تحقیق، پژوهشی بینارشته‌ای در زمینه پیوند حقوق و ادبیات است که از چشم‌انداز مبانی حقوق بشر به رمان معاصر می‌نگرد و چگونگی استفاده نویسندگان را از تکنیک‌های روایی برای بازتاب و نقد موضوعات اجتماعی نشان می‌دهد. همچنین چهارچوبی روش‌شناختی برای تحقیق و تحلیل بن‌مایه‌های حقوق بشر در رمان معاصر ارائه می‌کند. پیکره متنی مورد بررسی در پژوهش حاضر، رمان‌های *نیمی از یک خورشید زرد*^۱ (۲۰۰۶) چیماماندا آدیچی^۲، *دوست نابغه من*^۳ (۲۰۱۱) النا فرانتی^۴، *راه آهن زیرزمینی*^۵ (۲۰۱۶) کولسون وایتهد^۶ و *وزارت نهایت خوشبختی*^۷ (۲۰۱۷) آرون‌داتی روی^۸ است. تنوع جغرافیایی و فرهنگی، تنوع موضوعی، هم‌زمانی تاریخ انتشار و قابلیت تحلیل روایی و محتوایی، چهار شاخص مشترک انتخاب این رمان‌ها بوده‌است.

الف) تنوع جغرافیایی و فرهنگی

یکی از اهداف اصلی مقاله، بررسی چگونگی بازتاب مضامین حقوق بشر در ادبیات معاصر جهان است؛ نه فقط یک حوزه خاص. این رمان‌ها نماینده دولت-ملت‌ها و فرهنگ‌های گوناگونی از نیجریه، ایتالیا، ایالات متحده آمریکا و هند هستند؛ کشورهایی که در چهار قاره آفریقا، اروپا،

1. Half of a Yellow Sun
2. Chimamanda Ngozi Adichie
3. My Brilliant Friend
4. Elena Ferrante
5. The Underground Railroad
6. Colson Whitehead
7. The Ministry of Utmost Happiness
8. Suzanna Arundhati Roy

آمریکا و آسیا قرار دارند. این تنوع جغرافیایی، موجب می‌شود تا بررسی‌ها چندفرهنگی باشد و نشان‌دهنده مسائل حقوق بشر چگونه در متون ادبی متعلق به جوامع مختلف مطرح می‌شوند.

(ب) تنوع موضوعی:

هر یک از این چهار رمان به مقوله‌های مختلفی از حقوق بشر می‌پردازند. در رمان *نیمی از یک خورشید زرد*، مضامین مربوط به حقوق بشر در جنگ، نژادپرستی، برابری و حقوق سیاسی مطرح شده‌است. در رمان *دوست نابغه من*، حقوق زنان، خشونت خانگی و نابرابری اجتماعی آمده‌است. نویسنده رمان *راه آهن زیرزمینی*، به مضامین برده‌داری، آزادی و نقض حقوق اولیه انسان‌ها در جامعه سفیدپوست آمریکا پرداخته‌است. موضوع رمان *وزارت نهایت خوشبختی*، نقض آشکار حقوق اقلیت‌های جنسی و طبقات اجتماعی حاشیه‌نشین است.

(ج) تاریخ انتشار و تطابق با دوره معاصر (پس از ۱۹۴۵):

این رمان‌ها در بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۷ منتشر شده‌اند که ذیل ادبیات معاصر جهان قرار می‌گیرند. این تاریخ‌ها نشان می‌دهد که مقاله به ادبیات معاصر، یعنی آنچه پس از جنگ جهانی دوم و با تأکید بر «اعلامیه جهانی حقوق بشر» (مصوب ۱۹۴۸ م) نوشته شده، پرداخته‌است.

(د) قابلیت تحلیل روایی و محتوایی:

هر چهار رمان از نظر ساختار روایی و محتوا، دارای ویژگی‌های لازم برای تحلیل و نقد مضامین حقوق بشری هستند؛ این ویژگی‌ها امکان استفاده از نظریه‌هایی چون پسااستعماری، فمینیسم و انسان‌گرایی را فراهم می‌کند که در تحلیل مقاله به کار گرفته شده‌اند. با وجود این برای ارائه شاهد مثال‌های بیشتر در برخی نمونه‌ها به رمان‌های دیگر نیز مراجعه کرده‌ایم. پس از گزینش رمان‌های منتخب برای شناسایی مضمون‌های کلیدی مرتبط با حقوق بشر، گام بعدی این است که آن‌ها را با قوانین حقوق بشر مرتبط کنیم؛ یعنی با به‌کارگیری نظریه حقوق بشر، تفسیری از بازتاب این مضامین در بافت تاریخی و اجتماعی آن‌ها ارائه دهیم.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های اندکی هستند که به رابطه بین ادبیات و حقوق بشر پرداخته‌باشند. تنها در سال‌های اخیر است که برخی پژوهشگران، زمینه‌های پیوند این دو حوزه به ظاهر متمایز را بررسی کرده‌اند. در بررسی پیشینه تحقیق، آنچه در وهله نخست قابل توجه است مطالعاتی است که به اهمیت نقش کلی ادبیات در ترویج مضامین حقوق بشری پرداخته‌اند. راج (۲۰۱۲) در بررسی کتاب *ادبیات چیست؟ اثر سارتر*^۹، می‌گوید ادبیات از نظر سارتر ابزاری است که عملی دوگانه را فراهم

9. Jean-Paul Charles Aymard Sartre

می‌کند: اول به‌عنوان آیین‌های برای ظالم و دوم به‌عنوان راهنما و الهامی برای ستم‌دیدگان. او با تأکید بر پیوندهای قوی بین ادبیات و حقوق بشر، همچنین بیان می‌کند که ادبیات جهان همیشه به رویدادهایی پرداخته‌است که احتمالاً از داستان‌های حقوق بشری تشکیل شده‌است. به بیان دیگر، ادبیات ظرفیت منحصر به فردی برای اثرگذاری بر آگاهی مردم دارد و ذهن آن‌ها را به گونه‌ای متمایز از متون دیگر، درگیر می‌کند و می‌تواند به یک تغییر مثبت فردی یا اجتماعی منجر شود. به این ترتیب، ادبیات ابزار مهمی برای ارتقای حقوق بشر است. ادبیات مروج بزرگ فرهنگ حقوق بشر بوده و خواهد بود (Raj, 2012: 1-9).

مکبل محیوب حزام^{۱۰} در مقاله‌ای با عنوان «حقوق بشر از رهگذر ادبیات» (۲۰۱۶) معتقد است مطالعات بینارشته‌ای ادبیات و حقوق بشر می‌توانند یکدیگر را برای هدف مشترک وارد کردن حقوق بشر به زندگی مردم عادی برای تضمین حقوق اولیه آن‌ها آگاه کند (Hezam, 2016: 37-44). مایکل فیکورماریام^{۱۱} (۲۰۱۶) به بررسی رابطه ادبیات و حقوق بشر می‌پردازد و استدلال می‌کند که ادبیات می‌تواند از دو طریق نقش مهمی در ارتقای حقوق بشر ایفا کند. اولاً، ادبیات به‌عنوان بازتابی از واقعیت، می‌تواند نقض‌های مختلف حقوق بشر را که در سرتاسر جهان اتفاق می‌افتد، افشا کند و این امر به مردم کمک می‌کند تا از این نقض‌ها بیشتر آگاه شوند. ثانیاً، ادبیات با استفاده از قدرت منحصر به فردش بر آگاهی مردم، می‌تواند سبب همدردی بیشتر با کسانی شود که از نقض حقوق انسانی خود رنج می‌برند و در رنج زندگی می‌کنند (Fiquremariam, 2016: 151-166). بررسی مضامین حقوق بشری در چهارچوب آثار مختلف ادبی موضوع مطالعه پژوهشگران بسیاری بوده است. چنانکه نایار^{۱۲} (۲۰۱۶) در کتاب *حقوق بشر و ادبیات* که در نقطه تلاقی حقوق بشر، عدالت اجتماعی و ادبیات قرار دارد، طیفی از متون ادبی، داستانی، نمایشنامه‌ها و شعر را بررسی می‌کند و از طریق آن‌ها به بازتاب حقوق بشر و نقض آن‌ها می‌پردازد. محدود مطالعاتی اما با تمرکز بر ژانر ادبی رمان، به مطالعه این مضامین در چهارچوب این مقوله پرداخته‌اند. سوزانا لوسکای^{۱۳} (۲۰۰۷) در مقاله «نقش ادبیات در حقوق بشر: بررسی نقش رمان در متون میلان کوندرا، جی ام کوتزی و ارنستو ساباتو» به این موضوع می‌پردازد که چگونه حقوق بشر با ادبیات و به‌ویژه ژانر رمان مرتبط است.

کاساندرا فالک^{۱۴} (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «زبان همه ملل: تعریف داستان حقوق بشر»

10. Mokbel Mahyoub Hezam

11. Michael Fiquremariam

12. Nayar

13. Zsuzsan Lucskay

14. Cassandra Falke

به بررسی تاریخ ظهور ادبیات حقوق بشر در چهارچوب رمان می‌پردازد و با استناد به گفته لین هانت استدلال می‌کند که ادبیات حقوق بشر با ظهور خود رمان اتفاق افتاد و پاملا اثر ساموئل ریچاردسون (۱۷۴۰) را به‌عنوان یک اثر اولیه در این خصوص تحلیل می‌کند. او همچنین به آثار ساموئل موین اشاره می‌کند که جدیدترین کتاب خود در زمینه حقوق بشر را با مفهوم "ژاکوبینی" از دولت رفاه آغاز می‌کند و معتقد است می‌توان رمان‌های ژاکوبینی معاصر انگلستان را به‌عنوان رمان‌های حقوق بشری تحلیل کرد؛ زیرا آن‌ها نقض حقوق خاص را هدف قرار می‌دهند (Falke, 2020: 183-198). در پژوهشی دیگر که توسط خمانکار^{۱۵} (۲۰۲۲) صورت گرفته است، نویسنده به بررسی بازتاب حقوق بشر در ادبیات داستانی هندی به زبان انگلیسی پرداخته و نتیجه می‌گیرد که رمان‌های معروف نویسندگان هندی و شیوه‌های تفکر ادبی آن‌ها نقش مهمی در پیدایش آرمان‌ها و احساسات حقوق بشر مدرن و همچنین در تدوین قوانین ملی و بین‌المللی حقوق بشر ایفا کرده‌است (Khamankar, 2022: 88-92).

از پژوهشگران پیشرو ایرانی، مختاری (۱۳۷۸) از نخستین منتقدانی بود که در کتاب *انسان در شعر معاصر* مباحثی چون «عدالت اجتماعی»، «ساخت استبدادی ذهن»، «انسان ارزش اصلی است» و «فانونمندی عمومی، انسانی و تاریخی در کار است» را در سروده‌های شاعران معاصر فارسی جست‌وجو و مطرح کرد. خالدی (۱۳۹۸) در کتاب *حقوق بشر در شعر شاعران منتخب معاصر*، مسائل حقوق بشری را در سروده‌های نیما، شاملو، اخوان، نصرت رحمانی و فروغ فرخ‌زاد با توجه به اعلامیه جهانی حقوق بشر بررسی و تحلیل کرده‌است. در این اثر، ضمن گزارش کوتاهی از تاریخ معاصر ایران و بیان وضعیت سیاسی و اجتماعی وقت، گزاره‌های حقوق بشری در سروده‌های شاعران برگزیده، بررسی و با یکدیگر مقایسه شده‌است. در میان آثار فارسی، تحلیل مضامین حقوق بشری در رمان *همسایه‌ها* و نقش آن در آموزش مضامین حقوق بشری (زارع و همکاران، ۱۳۹۹) پژوهش قابل توجهی در این حوزه است. یافته‌های نویسندگان حاکی از این است که این رمان نسبتاً غنی از حیث پرداختن به موضوعاتی چون آموزش، بهداشت، تلقی زن و جنسیت او در اجتماع، بازتاب رفتارهای غیر انسانی چون شکنجه و توجه حق یک ملت بر سرمایه‌ها و منابع خود است و می‌تواند نمونه خوبی برای استفاده در آموزش حقوق بشر باشد. پژوهش‌های جدیدتری هم هستند که بدون اشاره به تطبیقی‌بودن و پیوند رمان معاصر با مضامین حقوق بشری، با رویکردها و روش‌های تحقیق دیگری، عملاً به بازتاب مسائل حقوق بشر در رمان معاصر پرداخته‌اند. عسکر مطلق و جمشیدیان (۱۴۰۲) در مقاله «تحلیل شناختی استعاره‌های مفهومی در متن زن‌محور رمان قطار زیرزمینی اثر کلسون وایتهد» کاربرد استعاره مفهومی را در بیان پدیده‌های انتزاعی

زجر بردگی، نژادپرستی و ستم بر زنان سیاه‌پوست نشان داده‌اند. پورعلی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله «بررسی درهم‌تنیدگی-مهاجرت در آثار نویسندگان زن نسل سوم کارائیبی-آمریکایی جامائیکا کینکید و الیزابت نونز» مسائلی مانند طردشدگی، نابرابری شغلی، تبعیض طبقاتی، جنسیت و جایگاه اجتماعی شخصیت‌های زن مهاجر را بررسی می‌کنند و نشان می‌دهند که این‌ها چگونه موجب پیدایش ناترازی و ستم اجتماعی برای مهاجران می‌شود. میرزایی و همکاران (۱۴۰۴) در مقاله «زنان آفریقایی‌تبار، ملی‌گرایی و سیاست توانمندسازی بررسی اثر تملک راز شادی آلیس واکر بر مبنای تفکر فمینیستی سیاه‌پوستان» به بررسی وضعیت و جایگاه زنان سیاه‌پوست در نظام‌های اخلاقی و اجتماعی پرداخته‌اند؛ به‌ویژه نشان داده‌اند که صداها سرکوب‌شده چگونه موجب تضعیف عاملیت زنان آفریقایی‌تبار شده‌است. مهرپویان و ذاکری (۱۴۰۴) در مقاله «خوانش فمینیسم در هم‌تنیدگی و روایت‌گری نئوبردگی در سووشون سیمین دانشور و دلیند تونی موریسون» از دیدگاهی فمینیستی به مسئله برده‌داری نوین زنان در جوامع مردسالار امروزی می‌پردازند و نشان می‌دهند که شخصیت‌های زن می‌توانند با توانایی و موقعیتی که دارند، جایگاه ویژه خود را در جامعه بازیابی و تثبیت کنند.

وجه تشخیص و نوآوری پژوهش حاضر با دیگر آثار برشمرده، تکیه آن بر رمان‌هایی متفاوت با شمول جغرافیایی وسیع‌تر و کاربرست مبنای نظری و روش تحقیقی متفاوت است. افزون بر این، مقاله در پی آن است تا مضامین ذکرشده در این آثار را به تعریف و جایگاه قانونی آن‌ها در اسناد بین‌المللی پیوند دهد.

۳. مبانی نظری

این پژوهش بر سه منظر نظری اصلی استوار است که امکان تحلیل پیچیده مضامین حقوق بشری در رمان معاصر را فراهم می‌آورد:

۳-۱. گفتمان پسااستعماری و مطالعات هویتی

اسپیواک^{۱۶} در مقاله «آیا زبردست می‌تواند صحبت کند؟» چهارچوبی برای تحلیل چگونگی بازتاب صداها جوامع به حاشیه رانده‌شده در گفتمان‌های مسلط خاموش یا نادرست ارائه می‌کند. او در تحلیل خود استدلال می‌کند فرودستانی که خارج از ساختارهای قدرت قرار دارند به دلیل ستم‌های نظام‌مند و شبکه‌ای ساختارهای قدرت، به نحو اغلبی توانایی بیان تجربیات خود را ندارند. به بیان دیگر «فرقه نمی‌تواند صحبت کند؛ زیرا توسط همان ساختارهایی که وجودش را تعریف

می‌کنند، لال شده‌است» (Spivak, 1988: 238). در چهارچوب حقوق بشر، این به معنای نقد ساختارهایی است که صدای قربانیان را خفه کرده یا صدای آنها را تنها از طریق فیلتر قدرت استعماری/ پسااستعماری بازنمایی می‌کند. مبارزه برای تحقق حقوق بشر در این منظر مستلزم بازنمایی صداهای به‌حاشیه‌رانده و تشخیص محدودیت اینگونه بازنمایی‌هاست. این دیدگاه به‌ویژه در تحلیل رمان‌های نیمه‌یک خورشید زرد و راه‌آهن زیرزمینی- که در آن شخصیت‌هایی مانند اولانا و کورا در میان سلسله‌مراتب‌های استعماری و نژادی تلاش می‌کنند تا نقش خود را مطرح کنند، کاربردی است.

۳-۲. نظریه شرق‌شناسی و بازنمایی دیگری

ادوارد سعید در شرق‌شناسی (۱۹۷۸) به بررسی انتقادی چگونگی ساختن دیگر فرهنگ‌ها به‌ویژه فرهنگ شرقی در گفتمان‌های غربی می‌پردازد و آن‌ها را به‌عنوان پست‌تر یا «دیگری» معرفی می‌کند. این چهارچوب برای درک و دریافت پیامدهای ماندگار استعمار در دوران پسااستعماری، کاربردی است. او ریشه این باور را در تعریف اروپاییان از شرق می‌داند. «شرق، تقریباً آفریده‌ای اروپایی بود و از دوران باستان جایگاه عاشقانه‌ها، موجودات شگفت‌انگیز، خاطره‌ها و چشم‌اندازهای تحسین‌برانگیز و تجربه‌های درخور توجه بود» (Saïd, 1978: 1). در حقیقت او «شرق» را یک برساخت غربی می‌داند؛ پدیده‌ای که غربی‌ها آن را برای تحقیر شرق و دستیابی به مقاصد امپریالیستی ساخته‌اند. سعید در تحلیل گفتمان شرق‌شناسی نشان می‌دهد که هویت شرقی، برساخت ایدئولوژی‌های استعمار در دوران پسااستعماری است؛ رویکردی غربی که رویدادهای تاریخی را بازتعریف می‌کند و بر زیستمان اکنون شرقی نیز تأثیر می‌گذارد. به عبارت روشن‌تر، رویکرد سعید بر این نکته تأکید دارد که چگونه قدرت‌های مسلط تصویری ساختگی و اغلب تحقیرآمیز از دیگری خلق می‌کنند تا سلطه خود را توجیه کنند. در تحلیل مضامین حقوق بشر در رمان، این چهارچوب به ما کمک می‌کند تا بفهمیم چگونه ساخت کلیشه‌های نژادی، جنسیتی یا فرهنگی از سوی قدرت مسلط مبنایی برای سلب حقوق می‌شود.

۳-۳. نظریه قابلیت و بازنمایی آسیب‌پذیری

مارتا نوسبام^{۱۷} در زنان و توسعه انسانی بر اهمیت قابلیت‌های فردی- مانند توانایی زندگی با عزت، مشارکت در جامعه و داشتن استقلال- به‌عنوان شاخص‌های اساسی شکوفایی انسان تأکید می‌کند. او می‌گوید: «حقوق بشر را نه صرفاً به‌عنوان ضمانت‌های رسمی، بلکه باید به‌عنوان

فرصت‌های اساسی برای مردم در نظر گرفت تا زندگی‌هایی ارزشمند و معنادار داشته‌باشند» (Nussbaum, 2000: 34). نوسبام، با تمرکز بر قابلیت‌های اساسی، یک چهارچوب اخلاقی برای سنجش کیفیت زندگی انسان‌ها فراهم می‌کند. این چهارچوب به‌ویژه برای تحلیل حقوق بنیادین مانند حق حیات، حق برابری و حق بر مشارکت سیاسی مفید است. از منظر این رویکرد، رمان‌ها نه تنها درد و رنج را بازنمایی می‌کنند؛ بلکه شکاف میان زندگی واقعی افراد و امکان تحقق توانایی‌های انسانی اساسی در چهارچوب اجتماعی و سیاسی موجود را برجسته می‌سازند. تحلیل ما از رمان‌ها بر مبنای این رویکرد، این توانایی‌ها را در برابر اصول اعلام شده در اسناد حقوق بشر می‌آزماید؛ به‌عنوان مثال یکی از برجسته‌ترین موضوعات حقوق بشر در ادبیات معاصر، بازنمایی نابرابری جنسیتی است. بسیاری از نویسندگان در آثار خود با هدف دفاع از حقوق زنان، هنجارهای مردسالارانه را به چالش می‌کشند (بنگرید به: موسوی ۳۴۵-۳۵۷).

۴. بحث و بررسی

حقوق بشر در عرف عام، حقوقی است که بیانگر ارزش‌های انسانی مشترک در همه فرهنگ‌ها است و باید در همه کشورهای محترم شمرده شود. مفهوم حقوق بشر مبتنی بر این باور است که هر انسانی حق دارد از حقوق خود بدون تبعیض بهره‌مند شود. این حقوق از دو جهت از سایر حقوق متمایز می‌شود. نخست این‌که مشخصه این حقوق، ذاتی بودن در همه انسان‌ها به دلیل انسانیت آن‌هاست و به‌طور یکسان برای همه قابل اجرا است. دوم این‌که وظایف اصلی در برابر حقوق بشر بر عهده دولت‌ها و مقامات یا کارگزاران آن‌ها است نه بر عهده افراد. حتی اگر بتوان خاستگاه حقوق بشر را هم در فلسفه یونان و هم در ادیان مختلف جهانی یافت، در عصر روشنگری (قرن هجدهم) بود که مفهوم حقوق بشر به‌عنوان یک مقوله صریح ظهور کرد (Sepulveda et.al, 2024: 6). امضای منشور سازمان ملل^{۱۸} در سال ۱۹۴۵ حقوق بشر را در مرکز حقوق بین‌الملل قرار داد. این منشور حاوی مفادی است که به طور خاص به حقوق بشر اشاره دارد و با امضای آن همه اعضای سازمان ملل متحد موافقت کردند که اقداماتی را برای حمایت از حقوق بشر انجام دهند. کمتر از دو سال بعد، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد^{۱۹} که در اوایل سال ۱۹۴۶ تأسیس شد، پیش‌نویس اعلامیه جهانی حقوق بشر^{۲۰} را ارائه کرد و مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه را در سال ۱۹۴۸ تصویب کرد. با وجود این‌که تقریباً همه کشورهای، اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر اسناد حقوق بشری پس از آن را تصویب و امضا

-
- 18. Charter of the United Nations
  - 19. United Nations Commission on Human Rights
  - 20. Universal Declaration of Human Rights

کرده‌اند که هدف آن‌ها پایان‌دادن به نقض حقوق بشر است؛ اما اقدامات ناقص حقوق بشر مانند نقض آزادی بیان، نژادپرستی، ظلم، استثمار، فقر، انقیاد زنان، بهره‌کشی اجباری از کار افراد، نسل-کشی و پاک‌سازی نژادی هنوز هم در سراسر جهان مشاهده می‌شود و مبارزه در برابر آن‌ها ضروری است. رائه (۲۰۰۹) می‌گوید به طور کلی حقوق بشر ارزش مبارزه برای آن را دارد و ادبیات یکی از راه‌های مبارزه برای آن است. تصور می‌شود که ادبیات یک فعالیت مترقی است که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم ارزش‌های حقوق بشر را ترویج می‌کند و هدف آن تبدیل تأثیر تجربه خواندن به انگیزه‌ای برای کنش اجتماعی است (Rae, 2009: 13).

در همین راستا چنانکه پیش از این اشاره شد، بازتاب مضامین مندرج در اسناد بین‌المللی حقوق بشر در رمان معاصر با مطالعه چهار اثر ذکرشده، موضوع این پژوهش است. این رمان‌ها اهمیت ادبیات را نه‌تنها از لحاظ زیبایی‌شناختی، بلکه از نظر اجتماعی و سیاسی نیز نشان می‌دهند. از مطالعه این آثار چهار مضمون کلیدی حقوق بشری «تبعیض نژادی»، «تبعیض جنسیتی»، «سرکوب سیاسی و آزادی بیان» و «بحران آوارگی و حقوق پناهندگی» قابل استخراج است و نویسندگان در پی آن هستند تا ضمن جایابی این مضامین در اسناد بنیادین حقوق بشری، چگونگی بازتاب آن‌ها را در رمان‌های مذکور به تصویر کشند.

۴-۱. تبعیض نژادی

یکی از موضوعات مهم حقوق بشر، تبعیض نژادی است که موضوع شماری از رمان‌های معاصر است. طبق ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر هرکس می‌تواند از کلیه آزادی‌هایی که در اعلامیه حاضر به آن تصریح شده، بی‌هیچ‌گونه برتری، از جمله برتری از نظر نژاد بهره‌مند گردد. به موجب بند ۱ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^{۲۱} (۱۹۶۶) دولت‌های طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق شناخته‌شده در این میثاق را درباره کلیه افراد مقیم در قلمرو تابع حاکمیتشان بدون هیچ‌گونه تمایزی از قبیل نژاد... یا سایر وضعیت‌ها محترم شمرده و تضمین کنند. معاهده بین‌المللی محو همه اشکال تبعیض نژادی^{۲۲} (۱۹۶۹) نیز اعضای خود را به محو نژادپرستی و ترویج تفاهم بین همه نژادها متعهد می‌کند. برخی از نویسندگان در آثارشان، نژادپرستی نظام‌مندی را که همچنان بسیاری از جوامع بین‌المللی را آزار می‌دهد، افشا می‌کنند. معشوق (۱۹۸۷) تونی موریسون از رمان‌هایی است که به مسئله برده‌داری و تأثیر ماندگار آن بر جوامع آفریقایی‌آمریکایی می‌پردازد. روایت غم‌انگیز نویسنده بر روی ست، برده‌ای که توسط روح

21. International Covenant on Civil and Political Rights

22. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

فرزند کشته شده‌اش تسخیر شده‌است، متمرکز است؛ شخصیتی که نمادی از آسیب بینانلسی ناشی از خشونت نژادی است. موریسون با رویارویی با واقعیت‌های برده‌داری و پیامدهای آن، توجه را به مبارزه مداوم برای عدالت نژادی معطوف می‌کند.

از آثار متأخر، *راه آهن زیرزمینی* (۲۰۱۶) مسیره‌های مخفی و خانه‌های امن بردگان فراری را نشان می‌دهد. وایتهد *راه آهن زیرزمینی* را به‌عنوان شبکه‌ای از گریزگاه‌های واقعی ترسیم و بر فوریت و خطر سفر به سوی رهایی تأکید می‌کند. او با گزارش فرار دل‌خراش کورا از بردگی، تداوم تبعیض نژادی و شکست ایالات متحده در تقلیل خشونت نژادی را مورد انتقاد قرار می‌دهد. این رمان استعاره‌ای از مبارزه پایدار برای رسیدن به عدالت نژادی است که هنوز به پایان نرسیده‌است. در *بین رمان*، سفر کورا با نافرمانی و شجاعت مشخص می‌شود، زیرا او با واقعیت‌های برده‌داری و نژادپرستی روبه‌رو می‌شود. «کورا، بدون توجه به موانع موجود، هرگز نسبت به این باور که او سزاوار آزادی است، متزلزل نشد» (Whitehead, 2016: 210). این تعهد تزلزل‌ناپذیر به آزادی و عدالت، مظهر مقاومت پسااستعماری است که در آن جوامع به حاشیه رانده شده از پذیرش وضعیت موجود سرباز می‌زنند و برای آینده‌ای بهتر برای خود و فرزندانشان می‌کوشند. مشابه این رویکرد مقاومتی را در نمایشنامه *پانتومیم* (۱۹۷۸) درک والکات^{۲۳} می‌توانیم ببینیم. او به‌عنوان نویسنده‌ای غیراروپایی با ورود به قلمرو زبان و ادبیات اروپایی و بازخوانی رمان *رابینسون کروزو* می‌کوشد تا برای گفتمان‌سازی ضداستعماری و بیان دغدغه‌های جمعی بوم خود با اروپامحوری موجود در ادبیات غرب، مقابله کند (بنگرید به: جاویدشاد و مقصود، ۱۴۰۳: ۶۲۸، ۶۳۰).

رمان وایتهد اتهامی قوی علیه نژادپرستی نظام‌مندی است که مدت‌ها پس از لغو رسمی برده‌داری، آمریکایی‌های آفریقایی‌تبار را همچنان در حصارهای امپریالیسم نگه‌داشته‌است. یکی از ناگوارترین نمونه‌های آن هنگامی رخ می‌دهد که کورا به کارولینای جنوبی می‌رسد؛ جایی که در آغاز معتقد بود آزادی را یافته‌است؛ اما او به زودی متوجه می‌شود که دولت برنامه عقیم‌سازی اجباری را با هدف کنترل جمعیت سیاه‌پوستان اجرا کرده‌است. «دکتر توضیح داد که چگونه می‌خواهند رحم او را بردارند... همه این‌ها بخشی از طرحی بود که آن‌ها هزینه کمتری برای جامعه داشته‌باشند» (Whitehead, 2016: 98). برنامه عقیم‌سازی اجباری، شکلی افراطی از کنترل بدن‌های آمریکایی آفریقایی‌تبار است که نشان می‌دهد چگونه میراث استعمار همچنان سیاست‌هایی را ادامه می‌دهد که به دنبال محدودیت حق باروری و استقلال جوامع به حاشیه رانده شده است. ترسیم این تصویر، نشان‌دهنده تداوم ساختارهای فکری و عملی استعماری است که سعید بر آن‌ها تأکید می‌کند.

این رمان، روایت خود را در بستر تاریک و واقعی تاریخ برده‌داری در آمریکا پیش می‌برد؛ نهادی که با تبدیل انسان‌های سیاه به «کالا»ی قابل خرید و فروش، بنیادی‌ترین حقوق بشر را نقض می‌کرد. واپتهد استعاره «راه‌آهن زیرزمینی» را -که شبکه‌ای مخفی از مسیرها و پناهگاه‌ها برای فرار برده‌ها بود- به یک شبکه ریلی واقعی و زیرزمینی در دنیای داستان تبدیل می‌کند. این استعاره، مبارزه برای آزادی را نه به عنوان یک حرکت انتزاعی، بلکه به مثابه یک سفر فیزیکی، خطرناک و نظام‌مند ترسیم می‌کند. این سفر، نماد تلاش برای بازپس‌گیری «کنترل بر محیط خود» است؛ قابلیت بنیادین از منظر مارتا نوسبام که از بردگان سلب شده بود. هر ایستگاه قطار، گامی است به سوی بازیابی این عاملیت و خروج از وضعیتی که در آن فرد کاملاً در تملک دیگری است.

واپتهد علاوه بر خشونت فیزیکی، به بررسی عوارض روانی برده‌داری و خشونت نژادی بر آمریکایی‌های آفریقایی‌تبار نیز می‌پردازد. در طول رمان، کورا احساسات شدیدی از تکانه‌های روحی مانند ترس و اضطراب را تجربه می‌کند و با اشکال مختلف خصومت نژادی مواجه می‌شود. یکی از صحنه‌های دل‌خراش هنگامی است که کورا شاهد قتل یک مرد سیاه‌پوست در کارولینای شمالی است. «جسد از درخت تاب می‌خورد، یادآوری غم‌انگیزی از بهای شورش. کورا می‌توانست سنگینی تاریخ را که بر او فشار می‌آورد، احساس کند» (ibid: 174). این صحنه با تأکید بر تأثیر عمیق خشونت نژادی بر افراد و جوامع نشان می‌دهد که چگونه میراث برده‌داری مدت‌ها پس از رهایی، همچنان ادامه دارد. نمایش عمومی لینچ‌بازی است که برای تقویت برتری سفیدپوستان و پایداری نظم اجتماعی از طریق ترور، طراحی شده است. نویسنده بر ماهیت پیوسته این مبارزات تأکید می‌ورزد و نشان می‌دهد که چگونه میراث استعمار، واقعیت‌های معاصر را می‌سازد، آن را ادامه می‌دهد و امکان رهایی از آن را محدود می‌کند.

سفر کورا در *راه‌آهن زیرزمینی* نه تنها یک فرار فیزیکی از بردگی است؛ بلکه کوششی برای هویت‌یابی و تعلق در جهانی است که انسانیت او را انکار می‌کند و هسته اصلی مطالعات هویتی در ادبیات پسااستعماری است؛ یعنی تلاش برای تعریف خود در مقابل هژمونی تعریف‌کننده بیرونی. در این رمان، کورا با پرسش‌هایی در مورد ارزش خود، جامعه و هدف درگیر است و در پی یافتن مکانی است که بتواند زندگی واقعی و آزادانه داشته باشد. هنگامی که کورا به ایندیانا می‌رسد و در مزرعه ولنتاین پناه می‌گیرد، اجتماعی از سیاه‌پوستان آزاد را می‌بیند که جامعه خود را بر بنیاد اصول حمایت متقابل و همبستگی ساخته‌اند. «کورا برای اولین بار در زندگی خود احساس کرد که به جایی تعلق دارد. مردم ولنتاین با او مهربان بودند و گرمی‌اش داشتند و به او تصویری کوتاه از آنچه ممکن است شبیه آزادی واقعی باشد، ارائه کردند» (ibid: 253). با وجود این، نویسنده

شکنندگی این فضاها را نیز نشان می‌دهد؛ زیرا جامعه ولنتاین سرانجام قربانی حمله خشونت‌آمیز برتری‌گرایان سفیدپوست می‌شود.

موضوع مهم دیگر در راه‌آهن زیرزمینی، نقش حافظه تاریخی در تکوین واقعیت‌های کنونی است. یکی از نمونه‌های بارز این موضوع هنگامی است که کورا در زمان اقامتش در کارولینای جنوبی از یک نمایشگاه (موزه) برده‌داری بازدید می‌کند. «نمایشگاه‌ها نسخه‌ای پاکیزه از تاریخ را ارائه می‌کردند، وحشت‌های برده‌داری را می‌زدودند و آن را به‌مثابه یک نهاد خوش‌خیم به تصویر می‌کشیدند. کورا از تحریف حقیقت احساس ناراحتی کرد؛ زیرا می‌دانست که تاریخ واقعی بسیار وحشیانه‌تر و ویرانگرتر است» (ibid: 112). این صحنه نشان می‌دهد که چگونه روایت‌های غالب تاریخی می‌توانند واقعیت‌های ظلم و ستم را پنهان کنند یا وارونه نشان دهند و جهل و بی‌تفاوتی را تداوم بخشند.

در این مسیر پرخطر، شخصیتی مانند کورا نه‌تنها برای رهایی فیزیکی، بلکه برای شکستن «سکوت اجباری» فرودستان می‌جنگد؛ همان فرودستانی که خارج از ساختارهای قدرت قرار دارند و به دلیل ستم‌های نظام‌مند و شبکه‌ای ساختارهای قدرت، به نحو اغلیبی توانایی بیان تجربیات خود را ندارند (Spivak, 1988: 238). به‌عنوان یک زن برده، صدای او در نظام برده‌داری نادیده گرفته‌شده و هویت انسانی‌اش انکار می‌شود. هر مرحله از فرار او، عملی برای اعلام وجود و به کرسی‌نشاندن حق خود برای سخن گفتن و تعریف داستان زندگی خویش است. رمان وایتهد نشان می‌دهد که مبارزه برای حقوق بشر تنها با فرار از چنگال ستمگر پایان نمی‌یابد؛ بلکه نبردی مستمر برای احراز هویت، بازیابی قدرت روایتگری و تثبیت جایگاه خویش به‌عنوان یک انسان صاحب حق است.

شواهد ارائه شده در این مقاله با نظریه شرق‌شناسی و بازنمایی دیگری (ادوارد سعید) و در پیوند تنگاتنگ با گفتمان پسااستعماری و مطالعات هویتی قابل تحلیل است؛ زیرا موضوع اصلی آن افشای نژادپرستی ساختاری و میراث استعماری پس از لغو برده‌داری است.

۴-۲. تبعیض جنسیتی

منشور سازمان ملل متحد (بند ۳ ماده ۱) و اعلامیه جهانی حقوق بشر (بند ۱ ماده ۲) از اولین اسناد بین‌المللی به شمار می‌آیند که به برابری جنسیتی به‌عنوان حق اساسی بشر تصریح دارند. میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی^{۲۴} از دیگر اسناد بین‌المللی شاخص در این زمینه‌اند که از الزام حقوقی قابل توجهی در دفاع از جایگاه حقوقی زنان

برخورد دارند (منصوری و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۵۳). همچنین کنوانسیون امحای کلیه اشکال تبعیض علیه زنان یا کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان^{۲۵} (۱۹۷۹) از دیگر معاهدات مهم در مورد تبعیض جنسیتی است. از نظر این کنوانسیون که منحصر به مبارزه با تبعیض است، عبارت «تبعیض علیه زنان»، به معنی قائل شدن هرگونه تمایز، استثناء یا محدودیت براساس جنسیت است که بر به رسمیت شناختن حقوق بشر زنان و آزادی‌های اساسی آن‌ها و بهره‌مندی و اعمال آن حقوق، برپایه مساوات با مردان، صرف‌نظر از وضعیت تأهل آن‌ها، در تمام زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدنی و دیگر زمینه‌ها اثر مخرب دارد یا اصولاً، هدفش از بین بردن این وضعیت است. مارگارت اتوود در سرگذشت ندیمه (۱۹۸۵) آینده‌ای را ترسیم می‌کند که در آن این حق مورد خدشه قرار گرفته و زنان استقلال خود را از دست می‌دهند. در این جامعه، بدن زنان توسط یک رژیم تمامیت‌خواه پایش می‌شود؛ به این ترتیب نویسنده خطرات ستم مبتنی بر جنسیت را برجسته می‌کند. روایت اتوود در مورد شکنندگی حقوق زنان و پیامدهای بالقوه اجازه-دادن به ساختارهای کنترل‌نشده مردسالارانه هشدار می‌دهد. این رمان با به‌تصویرکشیدن جهانی که در آن صدای زنان خاموش می‌شود، خوانندگان را مجاب می‌کند تا با واقعیت نابرابری جنسیتی در هر دو زمینه تاریخی و معاصر روبه‌رو شوند.

رمان *نیمی از یک خورشید زرد* (۲۰۰۶) تلاقی جنسیت و جنگ را از طریق تجربیات شخصیت‌های زن در طول جنگ داخلی نیجریه بررسی می‌کند و در مرکز مطالعات هویتی در گفتمان پسااستعماری و مطالعات هویتی قرار دارد که چگونه جنسیت در میان ستم‌های دیگر تعریف می‌شود. اولانا، به‌عنوان یک زن تحصیل‌کرده، درگیر جنگ بیافران می‌شود و رنج می‌کشد. با وجود همه رنج‌ها، همچنان از طبقه نخبه است و صدای او شنیده می‌شود؛ اما آیا ما واقعاً درد و رنج شخصیت اوگوو (خدمتکار خانه) - که نماد «فرودست فرودست» است - را مستقیماً می‌شنویم؟ یا رنج او از طریق نگاه اولانا و دیگران به ما منتقل می‌شود؟ در این‌جا تمرکز از اولانا، به‌عنوان نماد روشنفکر رنج‌دیده، به سمت اوگوو، به مثابه «فرودست فرودست»، تغییر می‌کند. این تحلیل با پرسش از چگونگی بازتاب رنج اوگوو، هسته اصلی نظریه اسپیواک درباره «سکوت ساختاری» فرودستان را نشانه می‌گیرد. رمان آدیچی، اگرچه آگاهانه می‌کوشد صدای حاشیه‌نشینان را بلند کند؛ اما در نهایت، محدودیت‌های ذاتی این بازنمایی و قدرت مسلط گفتمان‌های حاکم را در خاموش کردن صداهای حاشیه‌ای و زیردست به تصویر می‌کشد.

این رمان افزون بر بازتاب وحشیگری‌های درگیری، بر شیوه‌هایی تأکید می‌کند که زندگی زنان به‌طور نامتناسبی تحت تأثیر خشونت و آوارگی قرار می‌گیرد. نویسنده با دنبال کردن

25. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women

سرنوشت شخصیت‌هایی مانند اولانا، اوگوو و ریچارد، نشان می‌دهد که چگونه خشونت قومی و محاصره اقتصادی که به قحطی گسترده‌ای انجامید، نقض آشکار حقوق بشر بود؛ حق زندگی با مرگ‌های پرشمار، حق غذا با گرسنگی تحمیل شده و حق تعیین سرنوشت با سرکوب خونین آرمان یک ملت، همگی در این رمان منعکس شده‌است. این نقض‌ها نه در اسناد خشک، بلکه در صحنه‌هایی از گرسنگی کودکان، از دست دادن عزیزان و نابودی کرامت انسانی تجسم می‌یابند. ادیچی با ترسیم شخصیت‌های قوی و منعطف از قهرمانان زن، از توانمندسازی زنان دفاع می‌کند و نقش‌های جنسیتی سنتی را به چالش می‌کشد. اثر او بر اهمیت به رسمیت شناختن مشارکت و کنشگری زنان در مبارزه برای حقوق بشر تأکید می‌کند.

دوست نابغه من (۲۰۱۱) تنش‌های سیاسی اجتماعی ایتالیای پس از جنگ، به‌ویژه مبارزاتی را که زنان طبقه کارگر در جامعه‌ای مردسالارانه با آن مواجه بودند، به تصویر می‌کشد. روایت فرانتیه اختلاف طبقاتی، جنسیت و سیاست را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه نابرابری اقتصادی و فساد سیاسی چرخه‌های خشونت و استثمار را تداوم می‌بخشد. در این رمان مبارزات زنان طبقه کارگر در جامعه‌ای مردسالار با بیان تجربه‌های زیسته لیلا و الن، دو دختری که در محله فقیرنشین ناپلی بزرگ می‌شوند، به تصویر کشیده شده‌است. یک اتفاق ناگوار هنگامی رخ می‌دهد که لیلا، با وجود درخشش فکری، به دلیل محدودیت‌های مالی خانواده‌اش مجبور به ترک تحصیل پس از دبستان می‌شود. او «همیشه باهوش‌ترین و جسورترین بود؛ اما اکنون در دام واقعیت فقر افتاده بود. پدرش، فرناندو سرولو، تصمیم گرفت که برای او مهم‌تر از ادامه تحصیل، کار در مغازه کفش‌فروشی خانوادگی باشد» (Ferrante, 2011: 104). این تصمیم، محدودیت‌های گزینش زندگی آزاد را در بین زنان طبقه کارگر نشان می‌دهد و تأکید می‌کند که قابلیت‌های آن‌ها غالباً به دلیل ضرورت اقتصادی و انتظارات مردسالارانه خفه می‌شود. این امر دقیقاً نقض قابلیت‌های بنیادین مورد نظر نوسبام است. داستان لیلا تقسیم کار جنسیتی را در جامعه خود بازتاب می‌دهد؛ جایی که انتظاری‌رود زنان به جای تحقق آرزوهای مشروع شخصی ناگزیرند عنصری پویا در درآمدزایی خانوار باشند. فرانتیه در این روایت، موانع ساختار فرهنگی اجتماعی مردسالار را که زنان را از شکوفایی کامل استعدادهایشان بازمی‌دارد، نقد می‌کند و این دیدگاه را تقویت می‌کند که طبقه و جنسیت برای ایجاد اشکال منحصربه‌فردی از سرکوب، مشارکت می‌کنند.

در این رمان کلان‌استعاره خانواده از جامعه، تعبیه شده‌است؛ خانواده لیلا و الن، استعاره از جوامع مردسالار دنیای امروز است. نظام مردسالار پساجنگ به مثابه ساختاری حقوقی-فرهنگی عمل می‌کند که عاملیت زنان را محدود می‌سازد. این محدودیت با ماده دوم و شانزدهم

کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان قابل مقایسه است که تبعیض علیه زنان را در تمام اشکال آن، محکوم و دولت‌های عضو را مکلف می‌کند اقدامات لازم و مقتضی را در جهت حذف تبعیض علیه زنان در تمام مواردی که مربوط به ازدواج و روابط خانوادگی است، به عمل آورند. این رمان بیشتر به واکاوی سازوکارهایی می‌پردازد که هنجارهای اجتماعی، استقلال و اختیار زنان را محدود می‌کند. سرگذشت استعاری النامملوء از چالش‌هایی است که پیامد انتظارات خانواده و جامعه از او است؛ چالش‌هایی که منجر به تضاد درونی شخصیت او شده است. او در تنگ‌نای دوگانگی جبر و اختیار می‌گوید: «من بین میل به مطالعه و فشار برای سازگاری با نقش‌های سنتی درگیر شدم. مادرم می‌خواست که در خانه کمک کنم و پدرم هیچ فایده‌ای برای ادامه تحصیل فراتر از آنچه لازم بود، نمی‌دید» (ibid: 213). این متن تنش بین آرزوهای فردی و انتظارات اجتماعی را آشکار می‌کند؛ به ویژه برای زنان طبقه کارگر که اغلب از ادامه تحصیلات عالی یا مشاغل حرفه‌ای ناامید می‌شوند. مبارزه النامملوء بازتاب نیروهای اجتماعی گسترده‌تری است که فرصت‌های زنان را محدود و نابرابری جنسیتی را تقویت می‌کنند. فرانته با کنار هم قراردادن آرزوهای فردی النامملوء و محدودیت‌های تحمیل‌شده بر او، ماهیت فراگیر پایش فرهنگ مردسالارانه را برجسته می‌کند؛ ساختاری که فراتر از اعمال خشونت آشکار است و شامل اشکال دیگری از اجبار و تعرض به حریم آرزوهای فردی می‌شود. تصویر نویسنده از این درگیری‌ها تفسیر موفقی از تأثیر پایدار تبعیض جنسیتی در جوامع طبقه کارگر است. مقاومت النامملوء در برابر این محدودیت‌ها، صرفاً نماد فردی نیست؛ بلکه نمایانگر کنش جمعی مردمی است که در بستر تاریخی محرومیت اجتماعی، برای بازسازی هویت و حق انتخاب خود مبارزه می‌کنند و با مفهوم بازپس‌گیری هویت در ادبیات پسااستعماری همسو است. این پیوند مستقیم میان روایت فردی و ساختار اجتماعی، تفسیر ادبی را از سطح تجربه‌ی شخصی به سطح تحلیل حقوقی و تاریخی ارتقاء می‌دهد.

این رمان نشان می‌دهد که تداوم فرمان‌برداری زنان در فرهنگ‌های مردسالار نه تنها متأثر از نیروهای بیرونی است؛ بلکه در باورها و رفتارهای درونی‌شده، ریشه دارد. ازدواج لیلا با استفانو، پسر یک بقال ثروتمند، در آغاز به نظر می‌رسد که او را از ناهنجاری‌های تربیت خانوادگی نجات می‌دهد. با وجود این، ازدواج او همان ساختارهای سرکوبی را که او به دنبال فراتر رفتن از آنها بود، تقویت می‌کند. «لیلا گمان می‌کرد که ازدواج می‌تواند گذرگاهی برای رسیدن به استقلال باشد؛ اما به جای آن در شکل دیگری از بندگی گرفتار شد. استفانو، مانند همه مردان دنیای ما، انتظار داشت که او مطیع و منقاد باشد» (ibid: 357). سرانجام او بر ماهیت چرخه‌ای ستم مبتنی بر جنسیت تأکید می‌کند؛ جایی که حتی گزینش‌های ظاهراً سودمند نیز می‌تواند منجر به گرفتاری بیشتر در ساختارهای مردسالار شود. فرانته با بیان تجربه زیسته لیلا، پیچیدگی‌ها و

محدودیت‌های کنشگری زنان را در میان طبقه کارگر و فرهنگ مردسالار آشکار می‌کند و نشان - می‌دهد که چگونه هنجارهای جنسیتی ریشه‌دار می‌تواند تلاش‌ها برای دستیابی به آزادی حقیقی و برابری حقوقی را تضعیف کند.

رمان *راه آهن* زیرزمینی هم، تلاقی جنسیت و نژاد را در مستعمرات پسااستعماری بررسی می‌کند. سفر کورا نه تنها بر اساس وضعیت او به عنوان یک برده، بلکه با هویت او به عنوان یک زن شکل می‌گیرد که او را در معرض لایه‌های بیشتری از آسیب‌پذیری متأثر از استثمار قرار می‌دهد. یکی از نمونه‌های بازتاب این مسئله هنگامی رخ می‌دهد که یک ناظر سفیدپوست در مزرعه رندال به کورا تجاوز می‌کند. «دست‌های ناظر خشن و بی‌رحمانه بود... کورا احساس کرد به بدنش تجاوز شده است، حیثیتش از بین رفته است» (Whitehead, 2016: 35). این صحنه، واقعیت وحشیانه خشونت جنسی در دوران برده‌داری را نشان می‌دهد؛ جایی که بدن زنان به عنوان کالایی برای ابزار سلطه استفاده می‌شد. سرگذشت کورا استعاره‌ای است از هژمونی نظام‌های استعماری و مردسالار که موجب تداوم چرخه‌های خشونت و نابرابری می‌شود. این رمان، تلاقی جنسیت و نژاد را بازتاب می‌کند؛ وضعیتی که پیامد آن بی‌هویتی بردگان زن آفریقایی تبار با اشکال منحصر به فردی از سرکوب و طردشدگی است. بحران هویت، مسئله‌ای جدی در رمان معاصر است. باقری حیدری و همکاران (۱۴۰۳) این مسئله را در رمان‌های «بازمانده روز» و «هرگز ترکم مکن» از کاروان ایشی گورو بررسی کرده‌اند و نشان می‌دهند که چگونه «جامعه و محیط به عنوان اتمسفر و اهرم فشار به شخصیت‌ها آنان را به سوی بحران‌های هویتی سوق داده‌اند» (۲۲).

شواهد ذکر شده بیشتر تحت تأثیر نظریه قابلیت و بازنمایی آسیب‌پذیری و گفتمان پسااستعماری و مطالعات هویتی قرار دارد؛ زیرا تمرکز اصلی بر محدودیت‌های اعمال شده بر عاملیت و فرصت‌های اساسی زنان توسط ساختارهای مردسالارانه در بافت‌های تاریخی و اجتماعی مختلف است.

۴-۳. سرکوب سیاسی و آزادی بیان

سرکوب سیاسی و آزادی بیان، مضامین تکرارشونده در رمان‌های معاصر هستند که نقض حقوق بشر در رژیم‌های استبدادی را بررسی می‌کنند. در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر ظهور دنیایی که در آن افراد بشر در بیان عقیده آزاد و از ترس فارغ باشند، به عنوان بالاترین آرمان بشری اعلام شده است. ماده ۱۹ اعلامیه تأکید می‌کند که هر کس آزاد است هر عقیده‌ای را بپذیرد و آن را به زبان بیاورد. در ماده ۲۰ همین اعلامیه بر شرکت آزادانه افراد در احزاب و جماعت‌های مسالمت-آمیز تأکید شده است. ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۱۰ کنوانسیون

اروپایی حقوق بشر^{۲۶}، ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر^{۲۷} و ماده ۹ منشور آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها^{۲۸} بر این آزادی تأکید کرده‌اند (سودمندی، ۱۳۹۵: ۸۹). در تکمیل این حق، اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی، بر وجود حق بر تجمع مسالمت‌آمیز برای شهروندان فارغ از مکان تجمع و محتوای آن صحنه گذاشته‌است. ماده بیستم اعلامیه جهانی بر حق آزادانه هرکس بر تجمع مسالمت‌آمیز تأکید می‌کند و ماده ۲۱ میثاق حقوق مدنی و سیاسی با اندک تفاوت در شیوه بیان، اما کمابیش متضمن همان مفهوم و همسو با اعلامیه می‌گوید: حق تشکیل تجمع‌های مسالمت‌آمیز به رسمیت شناخته می‌شود. در مجموع یازده سند بین‌المللی، حق آزادی تجمع را شناسایی و حمایت کرده‌اند (زرگری نژاد و رنجریان، ۱۳۹۵: ۲۰۶). بدیهی است پذیرش این حق مستلزم پذیرش ممنوعیت سرکوب هرگونه تجمع مسالمت‌آمیز است که به صورت سازمان‌یافته و توسط دولت‌ها رخ می‌دهد.

رمان "۱۹۸۴" جورج اورول در بطن یک نظام سیاسی تمامیت‌خواه اتفاق می‌افتد؛ نظامی که کنترل مطلق بر همه چیز - از سیاست و اقتصاد گرفته تا زبان، اندیشه و حتی احساسات مردم - اعمال می‌کند. این رمان، هشدار بی‌زمان در مورد مخاطرات ساختارهای سیاسی تمامیت‌خواه است. برخی از نویسندگان معاصر با ترسیم اشکال امروزی سرکوب سیاسی، میراث اورول را ادامه می‌دهند. "وزارت نهایت خوشبختی" (۲۰۱۷) اثر آرونداتی روی به بررسی چشم‌انداز سیاسی پیچیده هند می‌پردازد؛ جایی که گروه‌های به حاشیه رانده شده مانند افراد تراجنسیتی و جدایی‌طلبان کشمیری با آزار و اذیت روبه‌رو هستند. نویسنده به جای ترسیم یک تصویر عاشقانه و اسرارآمیز از هند - که شرق‌شناسی کلاسیک می‌ساخت - هند را به مثابه فضایی از **تضادهای خشن مدرنیته** نشان می‌دهد: فقر شدید در کنار ثروت بیکران، بنیادگرایی مذهبی در تقابل با سکولاریسم دولتی. او هند را نه به شکل سرزمین عرفان بودایی، بلکه به عنوان جامعه‌ای پیچیده و زخم‌خورده از تاریخ استعماری و نابرابری‌های داخلی ترسیم می‌کند. رمان روی نشان می‌دهد برخی دولت‌ها از تبلیغات و خشونت برای خاموشی مخالفان و پایش تحرکات مردمی استفاده می‌کنند. شخصیت‌های چندوجهی این رمان از حق ابراز وجود و اهمیت پایداری در برابر نظام‌های سرکوبگر دفاع می‌کنند. یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های آن زمانی رخ می‌دهد که انجم، یکی از شخصیت‌های اصلی رمان، شاهد پیامدهای سرکوب خشونت‌آمیز معترضان در دهلی است. «پلیس از ماشین‌های آب‌پاش، گاز اشک‌آور و باتوم علیه جمعیت استفاده کرده بود. خیابان‌ها مملو از بدن‌های زخمی و لباس‌های خون‌آلود بود» (Roy, 2017: 137). نویسنده در این صحنه،

-
- 26. European Convention on Human Rights
  - 27. American Convention on Human Rights
  - 28. African charter on Human and peoples Rights

راهکارهایی را معرفی می‌کند که دولت هند برای سرکوب هر شکلی از مقاومت به کار می‌گیرد و تصمیم دولت را بر اعمال فشار علیه تظاهرکنندگان برای حفظ کنترل از طریق خشونت نشان می‌دهد. روی با ترسیم ویرانی فیزیکی ناشی از این اقدامات، کارهایی را که رژیم‌های اقتدارگرا برای ساکت کردن منتقدانشان انجام خواهند داد، آشکار کرده‌است.

روی همچنین بررسی می‌کند که چگونه از تبلیغات برای مشروعیت‌زدایی و شیطان‌نمایی مخالفان استفاده می‌شود؛ راهکاری که خشونت دولتی را توجیه می‌کند. در این رمان، رسانه‌ها نقش مهمی در تکوین درک عمومی از درگیری کشمیر دارند. نویسندگان نشان می‌دهد که چگونه رسانه‌های خبری، جدایی‌طلبان کشمیری را تروریست معرفی می‌کنند و در عین حال تلاش‌های ارتش هند برای «بازگرداندن نظم» را می‌ستایند. «شبکه‌های تلویزیونی سرودهای میهن‌پرستانه پخش کردند و فیلم‌هایی از سربازانی که با افتخار در خیابان‌های سرینگر راهپیمایی می‌کردند، نشان دادند. پیام واضح بود: ارتش برای ملت می‌جنگد و هرکس با آن‌ها مخالفت کند، دشمن است» (ibid: 254). ترسیم مبارزات کشمیر - به‌عنوان تهدیدی برای امنیت ملی - در خدمت توجیه استفاده از اقدامات افراطی دولت هند، از جمله قتل‌های غیرقانونی و شکنجه است. نویسندگان با طرح این روایت، روش‌هایی را که دولت‌ها به مدد آن، افکار عمومی را برای مشروعیت‌بخشی به اقدامات ظالمانه خود دست‌کاری می‌کنند، نقد می‌کنند. با پایش جریان اطلاعات، دولت می‌تواند با ترسیم مخالفان خود - به‌عنوان رادیکال‌های خطرناک - آن‌ها را ساکت کند و در نتیجه پشتیبانی عمومی از آرمان آن‌ها را از بین ببرد. این فرآیند ساختن دیگری تهدیدآمیز برای مشروعیت‌بخشی به اعمال خشونت، هسته اصلی نقد سعید بر گفتمان‌های هژمونیک است.

همچنین این رمان نشان می‌دهد که چگونه دولت از نظارت و ارعاب برای سرکوب مخالفان - حتی در میان کسانی که مستقیماً در جنبش‌های سیاسی دخالت ندارند - استفاده می‌کند. انجم تنها به این دلیل که خارج از مرزهای هنجارهای جنسیتی سنتی قرار دارد، هدف خشونت دولتی قرار می‌گیرد. او «همیشه می‌دانست که وجودش از نظر مقامات یک جنایت است. بدنش، هویتش، شیوه زندگی‌اش همه این‌ها او را به یک مظنون تبدیل کرد» (ibid: 302). این حس دائمی تحت‌نظر بودن و تهدید شدن بازتاب فضای گسترده‌تری از ترس است که دولت برای خفه کردن هر شکلی از ناسازگاری ایجاد می‌کند. پیام روشن دولت هند با هدف قراردادن افرادی مانند انجم، این است که هرگونه انحراف از نظم اجتماعی مقرر با مجازات مواجه خواهد شد. تصویر روی، نظارت فراگیر کنترل دولت را برجسته می‌کند؛ رویکردی که حتی فراتر از اعمال خشونت آشکار است و به حریم خصوصی و روانی شهروندان نیز وارد می‌شود. سرکوب افرادی مانند انجم به دلیل خارج از مرزهای هنجارهای جنسیتی بودن، نشان می‌دهد که سرکوب تنها متوجه مخالفان سیاسی

آشکار نیست، بلکه فراتر از آن به حریم خصوصی و هویت افراد نیز نفوذ می‌کند، که این خود شکلی از سلب قابلیت بنیادین برای وجود داشتن است.

این رمان، فرآیند چگونگی استفاده دولت را از تبلیغات و خشونت که در نهایت به ایجاد نابرابری و پیوستگی چرخه‌های سرکوب می‌انجامد، نشان می‌دهد. در سراسر رمان، صدای جوامع به حاشیه رانده شده، خاموش می‌شود؛ چه از طریق خشونت فیزیکی و چه از طریق به حاشیه راندن ایدئولوژیک. «داستان کسانی که زیر بار قدرت دولت رنج می‌برند، به ندرت گفته می‌شد. درد، مبارزات، امیدهایشان، هیچ‌کدام در روایت بزرگ غرور ملی اهمیتی نداشت» (ibid: 410). با خاموش کردن این صداها، دولت تضمین می‌کند که وضعیت موجود بدون چالش باقی می‌ماند و به این ترتیب اقدامات ظالمانه‌اش را بدون مجازات ادامه می‌دهد. این کاملاً با این ایده اسپیواک مطابقت دارد که ساختارهای قدرت، سوژه‌های تحت ستم را لال می‌کنند. رمان روی کیفرخواستی قوی از روش‌هایی است که دولت‌ها برای ساکت کردن مخالفان خود از تبلیغات و خشونت استفاده می‌کنند و اهمیت پشتیبانی صداها به حاشیه رانده شده و پایداری در برابر استبداد را به خوانندگان یادآوری می‌کند.

دولت‌های استعمارگر، اغراض مستعمراتی خود را در دوران پساستعماری به اشکال گوناگونی بازتولید کرده‌اند. «پس از گذار از دوران استعمار و آزادی به ظاهر مستعمره‌ها، ادعای آزادی و برابری در جهان شکل گرفت و استعمار در لایه‌های پنهان زندگی و جامعه نمود پیدا می‌کرد... در دوران پساستعماری که ادعا می‌شود ریشه‌های استعمار از بین رفته است، دشمنی و خصومت نسبت به «دیگران» یا مهاجران شکلی نو استعمارانه به خود گرفته است» (برناکی و سلامی، ۱۴۰۲: ۴۹، ۶۵). رمان‌های *نیمی از یک خورشید زرد* (۲۰۰۶) و *راه آهن زیرزمینی* (۲۰۱۶) اگرچه وابسته به زمینه‌های تاریخی مختلف نیجریه و ایالات متحده هستند؛ اما پیوندهای عمیقی با مضامین حقوق بشر در دوران پساستعماری دارند. هر دو اثر به این موضوع می‌پردازند که چگونه امپریالیسم، استعمار و پیامدهای آن، موجب تکوین مستعمره‌ها، پایداری خشونت و نقض حقوق اولیه بشر شده است. این رمان‌ها با نقد میراث هژمونی استعمار، مبارزات جاری برای حصول عدالت و کرامت انسانی را آشکار و انقیاد و انعطاف و مقاومت جوامع به حاشیه رانده شده را منعکس می‌کنند.

تصویر آدیچی از جنگ بیافران را در *نیمی از یک خورشید زرد* می‌توان از چشم‌انداز حقوق جمعی، به‌ویژه حق تعیین سرنوشت، بررسی کرد. بازتاب جنگ بیافران و پیامدهای استعمار در نیجریه، نشان می‌دهد که نقض حق زندگی و کرامت انسانی (مواد ۳ و ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر) در ساختارهای قدرت پساستعماری چگونه استمرار یافته است. نویسنده در این رمان به

بررسی پیامدهای حکومت استعماری بریتانیا در نیجریه و تنش‌های قومیتی پس از آن می‌پردازد که در جنگ داخلی نیجریه (۱۹۶۷-۱۹۷۰) به اوج رسید. داستان این رمان در پس زمینه جدایی بیافران^{۲۹} است، جایی که مردم ایگو^{۳۰} به دنبال استقلال از نیجریه بودند و منجر به خشونت‌ها و بحران‌های قومیتی گسترده شد. استعمار پیش از این با تحمیل مرزهای خودسرانه، تقسیم گروه‌های قومی و ایجاد نابرابری‌های اقتصادی، زمینه این درگیری را فراهم کرده بود. این گزاره‌ها که «مردان سفید پوست رسیدند، آداب و رسوم عجیب و تفنگ‌های خود را آوردند... آن‌ها روی نقشه‌ها خطوطی کشیدند و آن‌ها را کشور نامیدند» (Adichì, 2006: 38). نشان می‌دهد که چگونه قدرت‌های استعماری با مرزبندی‌ها، برساخت‌های قومیتی را- بدون توجه به هویت ملی- می‌سازند و بذر درگیری‌های آینده را می‌باشند. و با ایده سعید مبنی بر اینکه شرق (یا در اینجا اقوام آفریقایی و بومیان) توسط قدرت‌های غربی برای مقاصد امپریالیستی برساخته شده، همخوانی دارد. این ساختاردهی، زمینه را برای خشونت‌های بعدی فراهم می‌آورد. چنان‌که پیامد این جنگ، گرسنگی و آوارگی میلیون‌ها نفر است که همگی ناقض حقوق اولیه بشر مانند حق زندگی، امنیت و آزادی است. این نقض بنیادین کرامت انسانی، با تمرکز نوسبام بر قابلیت‌های اساسی همسو است. ادیچی از طریق شخصیت‌هایش، به‌ویژه اولانا و اوگوو، تأثیر مخرب استعمار را بر جوامع آفریقایی برملا می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه استعمار و استثمار منابع، نیروی کار و هویت منجر به رنج گسترده بشر می‌شود.

"راه‌آهن زیرزمینی"، فرار برده‌ها را به‌عنوان یک شبکه زیرزمینی واقعی بازتاب کرده است. ماجرای کورا، روایت زندگی زنی برده است که سفری دل‌خراش را به سوی آزادی آغاز می‌کند و با خشونت و نژادپرستی نظام‌مند در جنوب آمریکا روبه‌رو می‌شود. مضامین برجسته رمان، هویت-یابی، انعطاف‌پذیری و پیامدهای ماندگار برده‌داری است. این رمان، با برجسته‌سازی واقعیات اجتماعی، تاریخ نژادپرستی آمریکا را بازتاب و مبارزه مداوم برای عدالت را نقد می‌کند. کاربرد استعاره «راه‌آهن» و «زیرزمین» در این رمان، سنت ممتد برده‌داری و شبکه‌ای از راه‌های پنهان تلاش برای رهایی را تداعی می‌کند و خوانندگان را به چالش می‌کشد تا با حقایق تاریک گذشته و امتداد و انعکاس آن‌ها در زمان حال روبه‌رو شوند.

رمان *راه‌آهن زیرزمینی* به مثابه بازسازی حق ذاتی انسان برای برابری و نفی بردگی (ماده ۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر) تفسیر می‌شود. وایتهد با بازنمایی تصویر سیاهان در نظام طبقاتی آمریکا، ساختارهای نژادپرستانه را نقد می‌کند و بر استمرار تاریخی نفی کرامت انسانی در اشکال

29. Biafran

30. Igbo

مدرن سرمایه‌داری تأکید دارد. نویسنده، پیامدهای درازمدت برده‌داری آمریکا را بررسی می‌کند؛ وضعیتی که عمیقاً ریشه در امپریالیسم و استعمار دارد. این رمان ترسیم تجارت برده‌های آن سوی اقیانوس اطلس است، فضایی که بدن‌های آفریقایی به‌مثابه کالایی حمل می‌شد تا به اقتصاد قدرت‌های غربی کمک کند. قهرمان رمان، کورا، از طریق یک راه‌آهن زیرزمینی از مزرعه‌ای در جورجیا فرار می‌کند که نمادی از شبکه‌های پنهانی فرار بردگان به سوی آزادی است. با وجود این، کورا حتی پس از فرار همچنان در معرض خشونت، تبعیض و استثمار قرار دارد که بیانگر میراث ماندگار استعمار است. «مستعمرات به کارگران نیاز داشتند؛ آفریقایی‌ها کارگر شدند. این یک معادله ساده بود» (Whitehead, 2016: 54). این وضعیت بیانگر چگونگی «انسان‌زدایی» از مردم آفریقا است و آن را توجیه می‌کند. انسانیت را از آن‌ها سلب می‌کنند و آن‌ها را به ابزاری برای سودآوری اقتصادی تقلیل می‌دهند. این رمان به نقد سیاست‌گذاری‌ها و سازوکارهایی می‌پردازد که استعمار، سلسله‌مراتب نژادی و نظام‌های سرکوب را نهادینه کرد و چرخه‌های خشونت و نابرابری را مدت‌ها پس از لغو رسمی آن تداوم بخشید. هر دو رمان نشان می‌دهند که چگونه استعمار با ایجاد وضعیتی برای استثمار، خشونت و چندپارگی اجتماعی، حقوق بشر را اساساً نقض کرده‌است.

افزون بر این، در هر دو رمان مبارزه پسااستعماری برای تحقق عدالت و حصول کرامت انسانی ادامه دارد و چالش‌های جاری را که مستعمرات با آن‌ها مواجه بودند، نشان می‌دهد. در نیمه یک خورشید زرد، جنگ بیافران بیانگر تلاش مردم ایگبو برای دفاع از خودمختاری و بازپس‌گیری حیثیت خود در هنگامه جنگ است. همچنین تصویر آدیچی از مردم بیافران، انعطاف‌پذیری و انطباق آن‌ها در برابر بحران جنگ را ترسیم می‌کند. او نشان می‌دهد که آن‌ها با وجود مشکلات بسیار، همچنان برای بقا و تعیین سرنوشت خود به مبارزه ادامه می‌دهند؛ زیرا بر این باورند که «ما باید از سرزمین، فرهنگ و موجودیت خود دفاع کنیم» (Adichí, 2006: 250). این احساس، بازتاب تلاش‌های پسااستعماری برای تحقق عدالت است؛ جایی که استثمارشدگان می‌کوشند با به چالش کشیدن میراث سلطه استعمار، بر سرنوشت خود چیره باشند. با وجود این، نویسنده محدودیت‌های این مبارزه را نیز آشکار می‌کند. این جنگ نهایتاً با از دست دادن زندگی‌های بی شماری به شکست می‌انجامد؛ زیرا دولت‌های جدید اغلب ساختارهای سرکوبگر پسااستعماری را بازتولید و جوامع به حاشیه رانده‌شده را در برابر استثمار و خشونت پایدار، آسیب‌پذیر می‌کنند.

نویسنده راه‌آهن زیرزمینی هم مبارزات پسااستعماری برای عدالت را در تاریخ نژادی آمریکا روایت می‌کند. سفر کورا به شمال نه تنها یک فرار فیزیکی از بردگی است؛ بلکه جست‌وجویی نمادین برای رسیدن به آزادی و کرامت انسانی را ترسیم می‌کند. این کرامت و آزادی، مفاهیم

بنیادینی هستند که در نظریه قابلیت‌های نوسبام اهمیت محوری دارند و سلب آن‌ها به منزله نقض قابلیت‌های بنیادین فرد است. او در این سفر، با ابعاد مختلف ستم نژادی، از خشونت آشکار گشت‌های برده گرفته تا اشکال دیگر تجزیه و تبعیض در کشورهای به‌اصطلاح «آزاد» روبه‌رو می‌شود. «آزادی چیزی بود که وقتی به آن نگاه می‌کردی جابه‌جا می‌شد، جنگلی که از نزدیک پردرخت است؛ اما از بیرون خالی از چمنزار» (Whitehead, 2016: 175). این استعاره ماهیت گریزان آزادی را برای آمریکایی‌های آفریقایی‌تبار به تصویر می‌کشد؛ کسانی که حتی پس از فرار از بندهای بردگی، همچنان با نژادپرستی و طردشدگی سازمان‌یافته ساختارهای قدرت روبه‌رو هستند. مانند شخصیت‌های محوری رمان آدیچی، سفر کورا بیانگر مبارزات گسترده پسااستعماری برای عدالت است؛ هدفی که برای تحقق آن، جوامع به حاشیه رانده‌شده ناگزیرند پیوسته برای پایداری حقوق و منزلت خود در رویارویی با ساختارهای قدرت ریشه‌دار مبارزه کنند.

"در نیمی از یک خورشید زرد" اولانا سختی‌های غیرقابل‌تصوری از جمله از دست دادن خانه و خانواده خود را تحمل می‌کند؛ اما حاضر نیست امید خود را از دست بدهد. «او به خودش گفت، دوباره می‌سازد. راهی برای زنده‌ماندن پیدا می‌کند» (Adichi, 2006: 412). این تاب‌آوری نشان‌دهنده روحیه مقاومت گسترده در میان مردم بیافران است که با وجود مواجهه با ناملایمات طاقت‌فرسا، همچنان برای بقا و عزت خود به مبارزه ادامه می‌دهند. تاب‌آوری برای بقا و عزت خود، در واقع تلاشی برای حفظ قابلیت‌های بنیادین مورد تأکید نوسبام و انسانیت در برابر خشونت است.

مجموع شواهد ارائه شده در این رمان‌ها به‌طور برجسته‌ای با نظریه گفتمان پسااستعماری و مطالعات هویتی مرتبط است. این نظریه چهارچوبی جامع برای درک نحوه تداوم ستم، نقض حق تعیین سرنوشت و مبارزات برای عدالت (هم در سطح جمعی و هم فردی) در پی خروج قدرت‌های استعماری فراهم می‌آورد. همچنین، مفاهیم بنیادین کرامت، آزادی و تاب‌آوری شخصیت‌ها، آن را به طور جدایی‌ناپذیری با نظریه قابلیت و بازنمایی آسیب‌پذیری مرتبط می‌سازد.

۴-۴. بحران آوارگی و حقوق پناهندگی

از دیرباز در جوامع بشری و مکاتب حقوقی به موضوع پناهندگی توجه شده‌است. این حق یکی از حقوق بنیادین بشر است و نه تنها در اسناد متعدد حقوق بین‌الملل بلکه در حقوق داخلی کشورها نیز به آن توجه شده‌است. نظریه قابلیت‌ها (به‌ویژه قابلیت‌های مرتبط با امنیت و زندگی شایسته) هسته اصلی این اسناد حقوقی را تشکیل می‌دهد. در اعلامیه حقوق بشر و کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو در مورد وضعیت پناهندگان به این حق توجه ویژه‌ای شده‌است. در بند ۱ ماده ۱۴ اعلامیه حقوق

بشر به صراحت این حق جزو حقوق بشر اعلام شده و فحواى ماده ۳۱، ماده ۳۲ و ماده ۳۳ کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو، بر حق پناهندگی دلالت دارند (مختارزاده و انصاری، ۱۴۰۱: ۱۰۱). کنوانسیون ۱۹۵۱ پناهنده را کسی می‌داند که به علت ترس موجه از این‌که به علل مربوط به نژاد یا مذهب یا ملیت یا عضویت در بعضی گروه‌های اجتماعی یا داشتن عقاید سیاسی، تحت شکنجه قرارگیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی (کشور اصلی خود) به سر می‌برد و نمی‌تواند، و یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد خود را تحت تابعیت آن کشور قراردهد. در سال‌های اخیر مسأله مدیریت مهاجرت‌های اجباری و حمایت از مهاجران دغدغه اصلی بسیاری از دولت‌ها بوده‌است. بحران جهانی پناهندگان همچنین به موضوع مهمی در نقد ادبی و ادبیات معاصر تبدیل شده‌است (نک: رضایی و اسدی امجد، ۱۴۰۱: ۲۷۴-۲۹۶)؛ زیرا میلیون‌ها نفر به دلیل جنگ، آزار و اذیت و بلایای زیست‌محیطی آواره شده‌اند. نویسندگان اغلب از رمان‌های خود برای انتشار و انعکاس صدای پناهندگان و برجسته‌کردن هزینه‌های انسانی مهاجرت اجباری استفاده می‌کنند. رمان *Exit West* (2017) که با عنوان‌های خروجی غرب/ غربی، فرار غرب و مهاجرت غرب به فارسی نیز ترجمه شده‌است، اثر محسن حمید، نویسنده پاکستانی، کاوشی تکان‌دهنده با موضوع آوارگی است که داستان دو عاشق جوان به نام‌های سعید و نادیا را روایت می‌کند. آن‌ها از شهر جنگ‌زده خود از درهای مرموز فرار می‌کنند؛ درهایی که آن‌ها را برای به‌زیستی در دنیایی بهتر به نقاط مختلف جهان می‌برد. این رمان، بحران‌های عاطفی ترک میهن و چالش‌های سازگاری با محیط‌های تازه را آسیب‌شناسی می‌کند. نویسنده با تمرکز بر تجربیات شخصی پناهندگان، بحران پناهجویان را نشان می‌دهد و خوانندگان را به چالش می‌کشد تا با کسانی که به سودای رسیدن به امنیت پایدار، ناگزیر از ترک خانه‌های خود هستند، همدردی کنند.

موضوع آوارگی در وزارت نهایت خوشبختی و سرنوشت شخصیت‌های حاشیه‌نشین، جلوه‌ی ادبی ماده‌های ۱۳ و ۱۴ اعلامیه جهانی حقوق بشر درخصوص حق انتخاب محل اقامت و حق پناهندگی است که قوی‌ترین انطباق را با نظریه قابلیت و بازنمایی آسیب‌پذیری دارد. روی با پرداختن به سازوکارهای بوروکراتیک، قوانین ملکی و ساختارهای تبعیض در هند مدرن، تصویری از نقض حقوق اقلیت‌ها و پناهجویان ارائه می‌دهد که به واقعیت سیاسی جهان جنوب گره خورده است. این افراد اغلب از حداقل‌های حقوقی محروم می‌مانند. جایی که دولت‌ها به جای فراهم آوردن امنیت، به آوارگان به چشم تهدید نگاه می‌کنند. از این منظر، رمان نه فقط اعتراض اخلاقی نویسنده بلکه سند فرهنگی هم‌ارز با گزارش‌های نهادهای بین‌المللی حقوق بشر تلقی می‌شود؛ زیرا رنج‌های بوروکراتیک را به شکلی انسانی و غیرقابل انکار درمی‌آورد.

۵. نتیجه گیری

این پژوهش با تکیه بر نظریه‌های سه‌گانه گفتمان پسااستعماری (اسپیواک)، نظریه شرق‌شناسی (سعید) و نظریه قابلیت‌های انسانی (نوسبام)، چگونگی بازتاب مضامین حقوق بشر در رمان‌های معاصر را مورد بررسی قرار داد. هر رمان بر پایه‌ی زمینه تاریخی خود، میدان اجتماعی خاصی از مبارزه برای حیثیت انسانی بازمی‌سازد: از نبرد با استعمار در آفریقا (آدیچی) تا مقاومت در برابر نژادپرستی ساختاری در آمریکا (وایتهد) و مردسالاری رادیکال در جوامع غربی و آسیایی (فرانته و روی). در هر مورد، نویسندگان موفق شده‌اند تا مفاهیم انتزاعی حقوق بشری را به لایه‌های عمیق روابط قدرت گره بزنند. کاربست گفتمان پسااستعماری اسپواک به ویژه در آثاری چون *نیمی از یک خورشید زرد* و *راه آهن زیرزمینی* نشان‌داد که چگونه ساختارهای قدرت، حتی پس از استقلال رسمی، تداوم می‌یابند و منجر به سلب صدای فرودست می‌شوند. چهارچوب نظریه شرق‌شناسی سعید در تحلیل چگونگی برساختن دیگری سرکوب‌شده در رمان به کار رفت. در رمان‌هایی که نژادپرستی ساختاری یا کلیشه‌های قومیتی، نقشی کلیدی دارند مانند *راه آهن زیرزمینی* و *وزارت نهایت خوشبختی*، این نظریه به ما کمک کرد تا بفهمیم چگونه بازنمایی‌های تحقیرآمیز، پایه‌ای برای توجیه سلب حقوق فردی در بستر تاریخی- اجتماعی فراهم می‌آورد. تحلیل مضامینی نظیر حق حیات، برابری جنسیتی، حق انتخاب محل اقامت و حق پناهندگی که در رمان‌های فرانته، روی و آدیچی برجسته بود مستقیماً با ارزیابی قابلیت‌های اساسی انسان‌ها در چهارچوب نظریه قابلیت و بازنمایی آسیب‌پذیری نوسبام انجام شد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که سلطه‌ی امپریالیسم بین‌المللی، حتی در دوران پسااستعماری، شبکه‌ای پیچیده و نظام‌مند از ساختارهای قدرت را به وجود آورده‌است که حتی پس از پایان رسمی دوران برده‌داری از نژادپرستی مدرن به‌عنوان دال مرکزی گفتمان و نظام سلطه‌ی سرمایه‌داری عمل می‌کند. بررسی‌ها همچنین بیانگر حضور پیوسته‌ی تبعیض جنسیتی در جوامع مردسالار به‌عنوان یک چالش فرهنگی نهادینه‌شده است؛ به‌ویژه در میان زنان طبقه کارگر که نقش سنتی جنسیت خود را حتی در نسل‌های بعد بازتولید می‌کنند. افزون بر این، سرکوب سیاسی و آزادی بیان در ساختارهای سیاسی تمامیت‌خواه و کشورهای در حال توسعه بیشتر است؛ حتی در برخی نظام‌های مبتنی بر مردم‌سالاری و جمهوری. رمان *نیمی از یک خورشید زرد* تصویری از سرکوب مردم در جنگ داخلی نیجریه ارائه می‌دهد. رمان *راه آهن زیرزمینی* نشان می‌دهد که چگونه کشورهای ادعای مردم‌سالاری دارند، ممکن است ساختارهای سرکوبگر داشته‌باشند. دوست *نابغه من* و *وزارت نهایت خوشبختی* نیز نقض حقوق زنان و کودکان و اقلیت‌های جنسی را در جوامع نوپای دموکراتیک و جمهوری مانند ایتالیا و هند نشان می‌دهند. بررسی این رمان‌ها نشان می‌دهد که

آزادی بیان و برخی دیگر از مضامین حقوق بشر حتی پس از اعلان «اعلامیه جهانی حقوق بشر» (مصوب ۱۹۴۸ م) در نظام‌های سیاسی اشاره شده، آن‌گونه که باید، رعایت نمی‌شود. بررسی و تحلیل رمان‌های منتخب، نشان داد که آن‌ها با نظر داشت به موازین حقوق بشری مندرج در اسناد بین‌المللی، نه تنها به تبیین و نهادینه‌سازی این مضامین کمک می‌کنند؛ بلکه واقعیت‌های نقض حقوق بشر را منعکس می‌کنند و خوانندگان را تشویق می‌کنند تا با این نابرابری‌ها روبه‌رو شوند و آن‌ها را به چالش بکشند. کاربرد تکنیک‌های روایی مانند نمادگرایی، شخصیت‌پردازی، گفت‌وگومندی و تصویرسازی در مخاطبان حسّ همذات‌پنداری ایجاد می‌کند و نویسندگان را قادر می‌سازد تا همدلی مخاطب را برانگیزند و تأمل انتقادی را تقویت کنند. این آثار با درهم‌تنیدگی مفاهیم هویتی، ساختارهای قدرت و حقوق بنیادین، خواننده را به چالشی انتقادی فراتر از مطالعه صرف سوق می‌دهند و حس مطالبه‌گری برای تحقق کرامت انسانی را در مواجهه با میراث‌های تاریخی و ساختاری نهادینه شده قدرت، تقویت می‌کنند. آثار ادبی با بازتاب و نقد دست‌کاری ساختارهای قدرت در نقض حقوق اولیه بشر، حس مطالبه‌گری و آزادی‌خواهی خوانندگان را برای تحقق آزادی و برابری حقوقی در دنیایی بهتر برمی‌انگیزد. رمان معاصر می‌تواند نقش سازنده‌ای در آگاهی‌بخشی مخاطبان از مضامین حقوق بشر داشته‌باشد و تجربه خواندن را به انگیزه‌ای برای کنش اجتماعی و مطالبه حقوق بشر در سطح بین‌المللی مبدل سازد.

منابع

- باقری حیدری، حمزه و نجار، اسماعیل و باقری حیدری، روزان (۱۴۰۳). «بحران هویت و تاثیرگذاری مؤلفه جامعه در رمان‌های بازمانده روز و هرگز ترکم مکن بر اساس آراء اریک اریکسون». پژوهش/ادبیات معاصر جهان. ۲۹ (۱). ۲۱-۳۳.
- برناکی، فاطمه و سلامی، علی (۱۴۰۲). «استعمار نوین و سیاست دیگرستیزی: هویت «دشمن دوست‌نما» در رمان‌های «جمهوریت، حقیقتی دروغین» و «شیکاگو» اثر علا الاسوانی، پژوهش/ادبیات معاصر جهان، ۲۸ (۱)، ۴۷-۶۸.
- پورعلی، سهیلا؛ اسلامیه، راضیه و چاوشیان، شهره (۱۴۰۳). «بررسی اینترسکشنال-دیاسپورا در آثار نویسندگان زن نسل سوم کارائیبی-آمریکایی: جامائیکا کینید و الیزابت نونز». پژوهش/ادبیات معاصر جهان. ۲۹ (۱). ۲۸۹-۳۱۴.
- جاویدشاد، مهدی و مقصود، نوید (۱۴۰۳). «اقلیت‌سازی کارائیبی در قلمروی اروپایی: بازخوانی رایبسون کروزو در پانتومیم نوشته درک والکت». پژوهش/ادبیات معاصر جهان، ۲۹ (۲)، ۶۲۷-۶۵۵.

- خالدی، رسول (۱۳۹۸). حقوق بشر در شعر شاعران منتخب معاصر (نیما، شاملو، اخوان، نصرت رحمانی و فروغ). تهران: انتشارات نظری.
- رضایی، اعظم و اسدی امجد، فاضل (۱۴۰۱). «بررسی دیدگاه هومی بابا و ادوارد سعید دربارهٔ هویت "در هم آمیخته" مهاجر و امکان مقاومت و عاملیت انسانی». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۲۷ (۱). ۲۷۴-۳۰۰.
- زرگری نژاد، نسیم و رنجبریان، امیرحسین (۱۳۹۵). «چیستی و چگونگی اعمال حق تجمع مسلمات‌آمیز: تحلیلی بر دستاورد گزارشگر ویژه ملل متحد». فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دورهٔ ۴۶، ش ۲، صص ۲۰۳-۲۳۰.
- سودمندی، عبدالمجید (۱۳۹۵). «اجزاء حق آزادی بیان در نظام بین‌المللی حقوق بشر». مطالعات حقوقی، دورهٔ ۸، ش ۲ (۲۰)، شهریور، صص ۸۷-۱۱۴.
- عسکر مطلق، افسانه و جمشیدیان، سحر (۱۴۰۲). «تحلیل شناختی استعاره‌های مفهومی در متن زن‌محور رمان قطار زیرزمینی اثر کلسون وایتهد». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۲۸ (۲)، ۵۳۹-۵۶۲.
- مختارزاده، سعیده؛ انصاری، هانیه (۱۴۰۱). «چهارچوب سیاست‌گذاری و حقوق پناهندگان در ایران، با تاکید بر سیستم تعیین وضعیت پناهندگی». سیاست‌نامه علم و فناوری، ۱۲ (۴)، ۲۰۲۲-۹۹-۱۱۷.
- مختاری، محمد (۱۳۷۸). انسان در شعر معاصر یا (درک حضور دیگری): با تحلیل شعر نیما، شاملو، اخوان فرخ‌زاد. تهران: توس.
- منصوری، حجت‌اله؛ کوشا، سهیلا؛ حاتمی، محمدرضا؛ آل کجباف، حسین (۱۴۰۳). «مطالعه انتقادی مقررات کنوانسیون منع تبعیض جنسیتی علیه زنان و ارائه الگوی اسلامی». پژوهش حقوق عمومی، دورهٔ ۲۶، ش ۸۳، صص. ۲۵۳-۲۹۲.
- موسوی، حدیثه السادات (۱۴۰۳). «بررسی تطبیقی طرحواره‌های نقش جنسیتی در رمان‌های کاش چیزی نمی‌ماند جز لحظات شیرین اثر وبرژینی گرمالدی و عادت می‌کنیم اثر زویا پیرزاد». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۲۹ (۲). ۳۴۳-۳۵۹.
- مهرپویان، آزاده و ذاکری، الهه السادات (۱۴۰۴). «خوانش فمینیسم در هم تنیدگی و روایت-گری نئوپردگی در سووشون سیمین دانشور و دل‌بند تونی موریسون». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۳۰ (۱). ۱۸۳-۲۱۵.
- میرزایی، میترا؛ قاسمی طاری، زینب و مرنندی، سید محمد (۱۴۰۴). «زنان آفریقایی‌تبار، ملی‌گرایی و سیاست توانمندسازی بررسی اثر تملک راز شادی آلیس واکر بر مبنای تفکر

فمینیستی سیاه‌پوستان». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۳۰ (۱). ۱۳۵-۱۵۶.

References

- Adichi, Chimamanda Ngozi (2006). *Half of a yellow sun*. New York: Alfred A. Knopf.
- Atwood, Margaret (1985). *The Handmaid's Tale*, Boston: Houghton Mifflin Harcourt Company.
- Falke, Cassandra (2020). "The Language of All Nations: Defining the Human Rights Novel". In *Research and Human Rights*, ed. Lothe Jakobe, Norway: Novus Forlag, pp. 183-198.
- Ferrante, Elena (2011). *My Brilliant Friend*, trans. Ann Goldstein. New York: Europa Editions.
- Fiquemariam, Michael (2016). "Literature and Human Rights: A Study on the Role of Literature in Promoting Human Rights". *Ethiopian Journal of Language, Culture and Communication*, vol. 1, no. 2. pp. 151-166.
- Hamid, Mohsen (2017). *Exit West*. New York: Riverhead Books.
- Khamankar, G. N (2022). "Representation of Human Rights in Indian Fiction in English". *international journal of researches in social science and information studies*. No. IV, pp. 88-92.
- Mokbel Mahyoub Hezam, Abd al-Rahmān (2016). "Human Rights through Literature: A Proposed Course for Students of Department of English, Faculty of Arts, Taiz University, Yemen", *International Journal on Studies in English Language and Literature*, vol. 4, no. 7, July, pp. 37-44.
- Morrison, Toni (1987). *Beloved*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nayar, Pramod K (2016). *Human Rights and Literature*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nussbaum, Martha Craven (2000). *Women and Human Development: The Capacities Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rae, Paul (2009). *Theatre and human Rights*. London: Palgrave

Macmillan.

- Raj, Amala Arokia (2012). "Literature and human Rights: An Interdisciplinary approach with reference to Tomson Highway's Dry Lips Oughta Move ToKapuskasing". *Language in India: Strength for Today and Bright Hope for Tomorrow*. vol. 12, pp. 1-9.
- Roy, Arundhati (2017). *The Ministry of Utmost Happiness*. London: Hamish Hamilton.
- Sa'id, Edward (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books, a Division of Random House Inc.
- Sepulveda, Magdalena (2004). *Human rights reference handbook*. Costa Rica: University for Peace.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988). "Can the Subaltern Speak?" In *Marxism and the Interpretation of Culture*, edited by Cary Nelson and Lawrence Grossberg, 271-313. Champaign: University of Illinois Press.
- Whitehead, Colson (2016). *The Underground Railroad*, New York: Doubleday.

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی